

**TOESPRAAK GEHOUDEN DOOR PROF. DR. A.L.T. NOTTEN BIJ DE UITREIKING
VAN DE VBSP-SCRIPTIEPRIJS VOOR PEDAGOGIEK OP DINSDAG 18 SEPTEMBER
2001 - HOGESCHOOL HOLLAND TE DIEMEN**

**75 jaar beroepsopleidingen pedagogiek in Nederland en enkele opmerkingen over
de toekomst**

In het jaar 2000 vierde de **Vereniging tot Bevordering van de Studie der Pedagogiek** (VBSP) haar 75-jarig bestaan. De Vereniging werd in 1925 opgericht door onder anderen prof. dr Ph.A. Kohnstamm om te voorzien in de behoefte aan pedagogische scholing van leraren aan het voortgezet onderwijs (lees: het gymnasium) en de kweekschool. Om het gemis aan een onderwijsbevoegdheid voor leraren pedagogiek aan de zieltogende kweekscholen te ondervangen stelde de VBSP de akte MO-A en later die van MO-B Pedagogiek in. Later is aan deze akten een onderwijsbevoegdheid op tweede- resp. eerste-graadsniveau toegekend voor de vakken pedagogiek, onderwijskunde, agogiek, algemene didactiek en psychologie.

De oprichting van een 'neutrale', naar levensovertuiging ongebonden Vereniging was een meesterzet: aan de ene kant om de gevaren van een 'staatspaedagogiek' te bezweren, en aan de andere kant om de verschillende opleidingen onder een gemeenschappelijke noemer te krijgen en daarmee de akten waardevol te houden voor het afnemende veld.

Na de Tweede Wereldoorlog startten naast de op het onderwijs gerichte opvoedkunde ook de studierichtingen orthopedagogiek en sociale pedagogiek. Op hun beurt differentieerden deze studierichtingen in toenemende mate. In het midden van de jaren tachtig werden onder leiding van de VBSP de opleidingen geherstructureerd en geprofessionaliseerd. Studenten konden vanaf dat moment niet alleen kiezen voor een der pedagogische differentiaties, maar ook voor de Lerarenvariant en de Algemene Beroepenvariant.

De introductie van deze beroepsoriëntatie vond plaats ten tijde van de verzelfstandiging en de schaalvergroting van de instellingen die opleidingen Pedagogiek aanboden. Ten gevolge van de HBO-Wet viel het toezicht op het onderwijs en de examens niet meer onder de VBSP - althans in Nederland. Er bestaat al 35 jaar een MOA-Pedagogiekopleiding op de Nederlandse Antillen. De instellingen zelf gingen de getuigschriften van de twee studierichtingen uitreiken: de Lerarenvariant (HPO) en de Algemene Beroepenvariant (HSAO).

Halverwege de jaren tachtig werd ook de opleiding MO B Pedagogiek vernieuwd en geprofessionaliseerd, en deze ging als Hogere Kaderopleiding Pedagogiek (HKP) voort. Met de opname van de initiële opleidingen LV en ABV én van de 'voortgezette hoger-onderwijs'-opleiding in de Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek (1993) is na 70 jaar de emancipatie van de HBO-Pedagogiek voltooid.

Mogen haar oude taken - het toezicht op de opleidingen en de examens - verdwenen zijn, de Vereniging is nog altijd de dienstverlenende instantie voor en het overleg- en discussieplatform van de opleidingen Pedagogiek. Regelmatig stelt de ledenvergadering

een Beleidsplan, en jaarlijks een activiteitenplan op dat richtinggevend is voor de ondersteuning van de continue vernieuwing van de opleidingen. Een vaste instantie daarbinnen vormt de Landelijke Programmacommissie Pedagogiek (LPP), de commissie van de VBSP waarin studierichtingleiders, managers, directeuren en hoofden (al naargelang de naamgeving per instelling) van de opleidingen elkaar met regelmaat treffen. Een ander voorbeeld van de inhoudelijke 'bevordering van de studie der pedagogiek' vormt de vestiging, in 1992, van de Kohnstamm-wisselleerstoel 'Beroepsopleidingen Pedagogiek' bij de Universiteit van Amsterdam - die sinds 1 september weer een nieuwe extra-ordinarius heeft.

Dat is de eerste manier waarop men tegen een even vitale als oude Vereniging aan kan kijken - door de bril van de eenvoudige historicus. De tweede manier - houdt u in, er komt nog een derde aanpak - heeft te maken met de maatschappelijke conjunctuur in het licht waarvan de oprichting van een vereniging, het bestaan van de opleidingen pedagogiek, en niet in de laatste plaats het streven van zo vele duizenden studenten verklaard kunnen worden. Nederland is een land van kooplieden, dominees en pedagogen, zou onze vorstin eens tegen haar toenmalige Franse ambtgenoot Mitterrand gezegd hebben - en dat is een opmerking die vele landgenoten tegenover buitenlandse collega's en vrienden herhaald hebben. De opleidingen pedagogiek hebben vanouds in deze immense behoefte voorzien. Tegelijkertijd boden zij ook een zeer tijdadequate mogelijkheid tot opwaartse mobiliteit, zoals alle opleidingen tot middelbare akten dat deden, met inbegrip van de toegang tot de universiteit (die voor de meeste deeltijd-studenten afgesloten was - langs de MO-omweg lukte dat wel). Een opwaartse sociaal-culturele en intellectuele mobiliteit die tot het eind van de jaren zeventig nog zeer gebruikelijk was: in de avonduren en op zaterdag de hoofd- en bijvakken volgen die onderwezen werden door docenten die overdag aan de universiteiten werkzaam waren. Een onderwijsprogramma dat onder toezicht stond van de inspectie, het ministerie en de vereniging. Een tikkeltje ouderwets en solide, maar zeer gewild door de pedagogische beroepspraktijk. Hoge toelatingseisen (een hogere beroepsopleiding én idem ervaring) golden toen voor de initiële opleiding, de MO A - waarop een opleiding volgde op in feite een doctoraal-niveau. Menigeen slaagde er na dien in om aan de universiteit het doctoraal en het doctoraat te behalen. Inderdaad, opwaartse mobiliteit van een sociale klasse waaraan de 'opleidingsrechten bij geboorte' ontbraken. In de bekende top-100 van de beroepsocioloog Van Heek (uit 1954) prijkt de leraar MO in de allerhoogste regionen! Het was dan ook merkwaardig dat uitgerekend de sociaal-democratische O&W-minister Van Kemenade in het midden van de jaren zeventig deze *éducation-permanente*-weg wilde saneren! Ten gunste van de zgn. Ulo's, de universitaire lerarenopleidingen. Zijn liberale en christen-democratische opvolgers Pais en Deetman hebben dit kwaad bezworen; de laatste besloot in 1986 tot opname van de oude MO-opleidingen in de HBO-Wet als de Lerarenvariant en de Algemene Beroepenvariant Pedagogiek en de Hogere Kaderopleiding Pedagogiek.

Deze nieuwe wettelijke conjunctuur - van Lager Onderwijswet in 1952 via de Mammoetwet in 1968 naar de HBO-Wet in 1986 - vond plaats tegen de achtergrond van een enorme schaalvergroting - de vorming van (mega-) hogescholen - en reflecteerde een enorme maatschappelijke en educatieve verandering die in de volgende vijftien jaar, tot nu toe dus, haar beslag zou krijgen. Preciezer gezegd, we staan op dit moment voor structuur-

veranderingen die niet langer van Nederlandse, maar eerder van Europese, Angelsaksische en daarmee mondiale omvang zullen zijn. De veranderingen van de komende vijf jaar zullen die van de afgelopen vijftien jaar wellicht overtreffen. De aanwezigheid van in leeftijd zeer prille voltijd-studenten die nu naast de deeltijd-studenten de instellingen bevolken, heeft bovendien voor vernieuwde jeugdbeleid-, educatie- en jeugdzorg-opleidingen gezorgd - die mede het gevolg zijn van de verruimde vooropleidingseisen (havo, mbo). In dit opzicht is tenslotte ook de onderwijsvisitatie van 1995/1996 van belang geweest voor de naar inhoud en aanpak geherstructureerde opleidingen. Andere tijden, andere studenten, andere kwaliteitseisen, andere opleidingen.

Dat brengt me naar de derde ronde - let op, elke goede preek van een goede dominee heeft drie bestanddelen. Wat staat ons in de nabije toekomst te wachten? Het hoge woord moet er maar uit: de bama-structuur. Die zal voor zowel een grotere homogeniteit als een grotere heterogeniteit van het totale hoger onderwijs (hbo en wo) zorgen - en wel in tenminste 29 Europese landen. De toekomst van de pedagogiek-opleidingen daarbinnen is sterk - de initiële opleidingen zullen bachelor-opleidingen worden (nu staat nog het Latijnse 'baccalaureus' op het getuigschrift), en de HKP zal een master-titel opleveren voor studenten die een geaccrediteerde opleiding voltooiden. De hogescholen lopen in hun vernieuwingsactiviteiten niet alleen voor op de universiteiten, maar ook op de minister, zo wees een rapport uit dat vlak voor de zomer verscheen - al heeft de minister zijn bama-wetsontwerp inmiddels aan de Raad van State voorgelegd voor advies. En een tweede wetsontwerp, over de visitatie/accreditatie van de nieuwe bachelor- en master-opleidingen, komt eraan.

Hoeveel er materieel aan de opleidingen zal veranderen is nog niet helemaal duidelijk. De criteria voor de HKP/master zijn al tamelijk ver ontwikkeld. Een HKP/master-werkgroep van de VBSP levert tegen de jaarwisseling een rapport met haar voorstellen af. De instellingen, ook de HH, gaan een drukke tijd tegemoet omdat in 2003 naar verwachting het visitatie- en het accreditatie-circus op volle toeren zal gaan draaien!

De gunst die de HKP op 19 maart 2001 te beurt viel - de minister zegde tijdens het TK-nota-overleg toe de HKP-als-masteropleiding te blijven financieren, waardoor in elk geval het collegegeld bescheiden zou blijven - wordt nu een voorschrift. Naar verwachting zal de accreditatieprocedure - ter invoering waarvan de minister een aanjaagcommissie onder leiding van CdK Jan Franssen in het leven riep - verlopen volgens de criteria van de Dutch Validation Council (DVC). Het in te stellen NAO (Nederlands Accreditatie Orgaan) en zijn twee raden (voor professional bachelor- en idem master-opleidingen, en voor wetenschappelijke basis- en voortgezette opleidingen) zullen strengere, ook meer internationale maatstaven aanleggen.

Waaraan moeten (professional-) master-opleidingen voldoen? Tot de DVC-criteria behoren: draagt de opleiding bij tot onafhankelijke oordeelsvorming, tot methodisch en gedisciplineerd werken, tot de competentie van het analyseren van complexe problemen en de toepassing van de resultaten daarvan in innovatieve contexten, en aan dit proces leiding geven, tot beleidsmatig denken (de zgn. **helicopter view**), tot professionele communicatie over verworven kennis en vaardigheden - en tenslotte is de vraag of de opleiding er-

voor zorgt dat afgestudeerden hun 'professioneel handelen' bijhouden: professionals dienen zich op de hoogte te blijven stellen van nieuwe ontwikkelingen (**life-long learning**).

Master-opleidingen moeten derhalve breder worden dan de oude VO's en DAV1-opleidingen. Hier doemt meteen het eerste dilemma op. De HKP-als-master-opleiding is behalve een opvoedkundige (P) ook een brede opleiding (HK). Zij moet pedagogisch zijn, maar vooral ook inter- en bovendisziplinair. De traditionele instapvoorwaarden tot de HKP, ex art 7.4.4 WHW, worden per 1 september 2002 vervangen door ruimere assessment-faciliteiten, wat tevens deze verbrede professionaliteit kan versterken. De eerder genoemde HKP-werkgroep bereidt een gemeenschappelijke assessment-regeling voor, met criteria als 'vooropleiding en cursussen', 'beroepservaring en -ambities'. Het algemene(r) karakter van de HKP/master kan haar tot een interessante partner maken voor verwante vervolgoopleidingen (MWD, CMV, P&O). Deze avances mogen nooit de **kiss of death** van de HKP worden - we moeten er niet aan denken dat de minister ooit naar voren zal brengen dat de HKP-als-master-opleiding te breed geworden is, teveel studenten telt en dus te kostbaar voor voortgezette financiering!

De minister en de HBO-Raad zijn van mening dat het zonder een ingrijpende professionalisering van de master-docenten (en ook hun bachelor-collega's) en de inrichting van zgn. kenniskringen van (10 tot 15 docenten) niks wordt met de accreditering. Vanaf 2001 worden daarom 60 lectoren benoemd (met opgevoerde aantallen voor de komende jaren), een soort hbo-hoogleraren die het proces van inhoudelijke verdieping en verbreding moeten 'aansturen'. **Life-long learning** - dat is weer iets anders dan de **éducation permanente** van een kwarteeuw terug - kenniscentra, dienstverlening en onderzoeksbeleid (met inbegrip van een promotiebeleid) kunnen, gezien de DVC-criteria en de reikwijdte van de lectoren (één lector per 5000 studenten) alleen breed en op basis van samenwerking tussen hogescholen - en naar het idee van de VBSP ook tussen hogescholen en universiteiten - worden opgezet.

In het verlengde van het bovengeschetste dilemma is dus ook de vraag hoe breed en hoe specifiek de taak van de (Pedagogiek-) lectoren moet/mag zijn. Hoeveel 'hoger kader' en hoeveel 'pedagogiek'? Niet teveel van het ene, en niet te weinig van het andere. Waarschijnlijk ligt de gulden middenweg in het opzetten van plurifocale, deels samenhangende en samenwerkende 'maatschappelijk relevante' master-opleidingen. ('Maatschappelijke relevantie' is het argument van de minister om bepaalde voortgezette opleidingen te blijven financieren.) Er zijn legio pedagogisch relevante, en de discipline enigermate overstijgende thema's: kenniseconomie en vormen van lifelong learning; grootstedelijk onderwijs- en jeugdbeleid; transities en trajecten, kansen en risico's in opvoeding en onderwijs; sociale integratie en sociale interventie; 'practitioner as researcher in school and education'. Deze opties kunnen koepelbegrippen worden, en ze openen de mogelijkheid tot de voor 'mastering' en accreditering onontbeerlijke deskundigheidsbevordering.

Dit brengt me tot de kern van de zaak, en ook tot de conclusie van mijn overpeinzingen. Wat willen we met de pedagogiek-opleidingen, 75 jaar nadat ze als middelbaar-onderwijs-akten in het leven geroepen werden? De pedagogiek is steeds meer een open

discipline, zo open dat je 's avonds maar de tv hoeft in te schakelen om van de ontwikkelingen in het vak op de hoogte te blijven! Té open daardoor misschien ook, bevattelijk als het vak is voor maatschappelijke trends die haar even open als kritische zin kunnen bedreigen. Gedurende enige tijd heb ik krantenknipsels verzameld waarin het draaide om kwesties van 'publieke opvoeding'. Burgemeesters, hoofdcommissarissen van politie, officieren van justitie, en ministers maakten in die artikelen gewag van de jeugd, vooral van allochtone afkomst, die tegenwoordig niet wil deugen - en waarin een harde, sluitende, communicatieve en soms zelfs pedagogische aanpak geboden was. Ook artikeltjes over de kennismaatschappij die andere vormen en inhouden van het onderwijs, ook het Pedagogiek-onderwijs zou vereisen. Toen mijn schoenendoos gevuld was met krantenknipsels heb ik de hele boel weggegooid: 't bleek steeds meer van hetzelfde.

Er Moet Heel Veel Met De Pedagogiek, zo lijkt het erop. De voorgestelde affiliaties liggen voor de hand: de criminologie, de ontwikkelingspsychologie, de kenniseconomie, de commercie, de prestatie maatschappij. Het vak loopt het risico op het sleeptouw te worden genomen van justitie en criminologie, van 'sociale paniek' over de jeugd, van de kennisindustrie, van handel en van de klessebes-televisie. Dat zal de pedagogiek, zeker voor enige tijd, faam en aanzien, onderzoeks- en onderwijsgelden bezorgen - maar het zou de bezonken, deskundige, onafhankelijke, en niet zelden ook ietwat gesjochten positie van het vak aantasten. Deze kwesties zorgvuldig en kritisch tegemoet treden zal de - het andere hoge woord moet er ook maar uit - **uitdaging** van de komende jaren worden. De Nederlandse, steeds meer open en multiculturele maatschappij verlangt een even geëngageerde als onafhankelijke, een even betrokken als zelfreflexieve discipline, praktisch maar niet practicistisch, onafhankelijk maar niet afstandelijk, competent maar niet voor elke klus 'in te huren'.

De 75ste verjaardag van de VBSP wilde het Bestuur vooral inhoudelijk vieren, terwijl het 'gewone werk' gewoon doorging - en er is, zo moge uit het voorgaande blijken, genoeg werk aan de winkel. Onder meer door de publicatie van een boek over heden en toekomst van opvoeding en onderwijs dat mede bedoeld is voor de Pedagogiek-opleidingen - een boek dat volgend jaar zal uitkomen.

Verder heeft het Bestuur besloten tot de instelling van een eenmalige prijs voor HBO-afstudeerscripties op het brede gebied van de opvoedkunde. Aan deze prijs moesten een oorkonde en een juryverslag worden verbonden. De Vereniging koos ervoor om slechts één prijs ter beschikking te stellen - dus niet één voor afgestudeerden van de initiële opleidingen (LV en ABV, MO A) en één voor HKP- en MO B-afgestudeerden. Het spreekt vanzelf dat bij de toekenning van de prijs rekening zou worden gehouden met het afstudeerniveau (initieel of post-hoger-(beroeps-)onderwijs). Over de toekenning van de prijs zou een onafhankelijke jury aan het bestuur moeten adviseren.

Welnu, dat advies bereikte het bestuur in het afgelopen voorjaar. Het bestuur besloot in overeenstemming hiermee de VBSP-scriptieprijs voor Pedagogiek toe te kennen aan mevrouw Meinsje Arietje, kortweg Mariette Romeijn, voor haar scriptie "Wijzer Verwijzen, een Delphi-studie over het verwijsp proces binnen de Jeugdgezondheidszorg in Amster-

dam", waarmee zij haar Hogere Kaderopleiding Pedagogiek aan de Hogeschool Holland afsluit, vandaag, op dinsdag 18 september 2001.

Naar het oordeel van de jury behandelt deze afstudeerscriptie op heldere wijze een relevant probleem uit de praktijk van de pedagogische hulpverlening. De auteur, zo citeer ik de jury, is bovendien in staat haar persoonlijke ervaringen en haar betrokkenheid met verwijzingsprocedures te verbinden met theoretische inzichten over de problematische relatie tussen gangbare diagnostische procedures en behandelwijzen in de zorgsector. Mevrouw Romeijn weet tegelijkertijd kritisch te reflecteren op de alledaagse verwijzingspraktijk. In dat opzicht is de scriptie voorbeeldig voor wat de hogere beroepsopleidingen Pedagogiek, in het bijzonder de Hogere Kaderopleiding Pedagogiek, nastreven. Einde citaat.

Als redacteur van het HBO-Pedagogiektijdschrift 'Pedagogiek in Praktijk', kortweg PiP, weet ik dat Mariette binnenkort in dat blad een artikel wijdt aan haar scriptie. Ik raad u aan daarvan kennis te nemen, en wie haar/zijn nieuwsgierigheid niet kan bedwingen verwijst ik alvast naar de website van de vereniging: www.vbsp.nl.

Het is mij als voorzitter van de vereniging met de even lange naam als traditie een genoegen Mariette Romeijn de bijbehorende versierselen uit te reiken - een in een fraaie rode koker gestoken oorkonde en de spreekwoordelijke enveloppe. Mede namens het bestuur en de jury feliciteer ik haar daarmee, en niet het minst ook de collega's van de Opleiding Pedagogiek van de Hogeschool Holland die haar bij haar HKP-studie begeleiden. Ik hoop dat er na haar proeve van bekwaamheid nog vele blijken zullen volgen van een springlevend en toekomstgericht vak.

Ik dank u wel voor uw aandacht.